

NÉGYEN A FIATALOK KÖZÜL

— Megjegyzések négy fiatal költő verseskötetéhez* —

Négy friss verseskötet, négy fiatal költő új versei még nem adnak kellő áttekintést ahhoz, hogy líránk, de még ahhoz sem, hogy fiatal lírikusaink mai helyzetét jellemezzük, összegezzük. A kötetek egyike — Csanádé — különben is inkább gyűjteményes jellegű: tizenhét esztendő termésének javát nyújtja s köztük számszerint kevés, az egész kötetnek is csekély hányada a friss, mai vers. Egyszóval: nehéz volna e kötetek nyomán mai líránk egészéről képet adni. Ezt a nagy áttekintést magunk sem érezzük feladatunknak, de ugyanakkor, úgy gondoljuk, nem elégedhetünk meg azzal, hogy e kötetekről laza egymásutánban külön-külön írjunk. E négy kötetben találunk néhány olyan közös problémát, amely líránk egésze szempontjából is lényegesnek, tanulságosnak látszik. Ezekről szeretnénk írni.

*

Nagy örömmel tapasztalhatjuk fiatal költészetünk izmosodását: mind több olyan új költő jelentkezik első vagy már második kötetével is, aki a felszabadulás után érte meg szellemi öntudatosodását, már új irodalmi viszonyaink közepett kezdte költői próbálkozásait; számos olyan előnyben volt része, amelyet csak a mi életünk adhatott meg. S ha nagyszerű volt látni az elmúlt évek során az idősebb költők magáralátalását, kiterelődését, harcukat, küzdelmeiket, hogy a folyton előrehaladó élettel lépést tartsanak, — nagyszerű látni ezeket a fiatalokat is, akiknek természetes életeleme a szocializmust építő haza és nép, akik már első költői hangpróbáik idején a mai valósághoz, a mai élethez mérték magukat. A mi fiataljaink előtt a költői munkának, fejlődésnek olyan páratlan lehetőségei vannak, mint még soha. Ezek közül a lehetőségek közül sokat emlegettek s megírtak már, éppen ezért csak egy látszólag apró tény akarunk most megemlíteni: a négy közül három költőnek első kötete jelent most meg, mindegyik 1500 példányban, s a már nem első kötetével jelentkező Simon István könyve 2000 példányban. József Attila első verseskötete 300, harmadik „Nincsen apám se anyám“ című kötete pedig, amelyet 1928. áprilisában már kiadásra előkészített, s amely anyagi nehézségek miatt — előfizetőkkel kellett gyűjtenie! — csak 1929 februárjában látott napvilágot, mindössze ezer példányban jelent meg. De későbbi kötetének kiadási körülményei sem voltak jobbak, nem egyszer a saját költségén adta ki, s gyakran maga is árusította őket. Mindez önmagáért beszél.

S ha már a tények összehasonlításánál tartunk, érdekes megfigyelni azt a különbséget is, amely a ma — a második világháború után majdnem egy évtizeddel jelentkező — fiatalok művészi felkészültsége, eszmei igényessége és az első világháború utáni évtized, a huszas évek vége fiatal költőinek felkészültsége és igényessége között megmutatkozik. Az összehasonlítás alapja azonban természetesen csak az átlagos helyzet lehet, nem a fiatal József Attilához, vagy legalább is nem elsősorban a fiatal József Attilához kell hozzámérnünk a mai költőket. A huszas évek végén növő fiatalok arculatát, jellemző vonásait nagyon megkapóan mutatja meg az 1929-ben megjelent „Jóság“ című antológia. A kötet kilenc jósándékú fiatal költő verseit tartalmazza, akik — mint előszavukban

* A négy kötet: Csanádi Imre: Esztendők terhével; Simon István: Érlelő napok; Eörsi István: Fiatal szemmel; Bihari Sándor: Emelt fővel; — a Szépirodalmi Könyvkiadó kiadásai 1953-ban.

írják — „emberek akarnak maradni a háború utáni nyomorúságban és embertelenségben is“. Közülük később ketten váltak jelentős költővé: Radnóti Miklós és Forgách Antal; az antológia tehát nem holmi költő-akarnokok vagy ügyes versfaragók fóruma volt. S éppen ezért megdöbbenő, hogy ezeknek a haladás útját-módját kereső költőknek mennyire bizonytalan s el-elbicsakló a hangja: valami elvont és tárgytalan szomorúság árad ezekből a versekből s pozitív eszményeik nem terjednek túl a szelíd és belenyugvó jószág megmagyarázhatatlan igényén. Kifejezési eszközeik többnyire az expresszionizmus kétes s ekkor már meg lehetőségen elcsépelet kelléktárából valók. Nincs értelme annak, hogy állításainkat különböző idézetekkel is alátámasszuk, helyzetük érzékeltetésére elegendő, ha saját vallomásukból, az antológia előszavából idézünk: „Az újabb magyar líra bizony számkivetett és sokszor megrugdalt porontya a magyar életnek, közönségnek és legtöbbször a kritikusoknak is. Tudjuk jó! — akik ebben a kötetben összeverődünk, — sok esetben helyén való a mindent elintéző kézlegyintés: ezerféle izmus után, reklámos és dobpergetős kurjantások és szédítések után minden új név, minden új könyv mellett a gyanú is ott gubbaszkodik a kirakatokban.“ Mennyi harcra és küzdelemre volt szükségük ezeknek a költőknek, hogy az egészséges költői magatartás és kifejezés magaslatára eljussanak, hogy a nagy líra megteremtéséhez szükséges lehetőségeket önmaguk számára megteremtsék. Ilyen konkrét példák éreztetik, értetik meg velünk Bihari műltről szóló szavainak igazát:

Nemcsak sorsod kötötte gúzsba
a pribék-rend, tenger szegénység, —
de lelked is, költőd, ki újra
s újra mentette volna népét.

(Lelkévé válni egészen)

Mennyire más a mi költőink indulása, verseinek légköre és formája. A mi fiatal lírikusaink költészetében az a szélesebb, derűsebb távlat, az az egészséges valóságsszomj, az a mohó „lelki éhség“ a leginkább megkapó, amiről egyik versében **Eörsi** ír:

Mi minden fortyog még a mélyben,
igazság, élet, szerelem,
mit éhes szívve! át kell élnem
és amit meg kell értenem.

(Éhség)

Az akkori és a mai fiatal lírikusok közötti különbség nyilvánvalóan nem egyéni vonásokból adódik, hanem a két korszak objektív viszonyaiból, a megváltozott előfeltételekből és lehetőségekből. A mi költőink azért biztosabbak a dolgukban, művészi magatartásuk azért derűsebb, határozottabb és eszményeik azért emelkedettebbek s ugyanakkor konkrétabbak, mert viszonyuk, kapcsolatuk a dolgozó néphez sokkal közvetlenebb és kiegyensúlyozottabb. S ami a legfontosabb: pártunk eszmei irányításának eredményeképpen nem kell gyakran kerülő utakon, félreértéseken, eszmei és magatartásbeli zsákutcákon keresztül keresniök az igazságot; fudatosabb, és következetesebb lehet kapcsolatuk a néphez, a nép harcaihoz, jelenéhez és jövőjéhez. Ezért s a mai valóság döntően új szerkezete miatt lehet oly szárnyaó a mi költőink éneke s általában demokratikusabb, közérthetőbb a stílusa. Költőink mondanivalójának és formájának ez a megváltozása népünk életének megváltozásából fakad. A mai nép — Simon szép költői képe szerint —, „a szabaduló Atlasz“, a költő énekének is új *pátoszt* ad, s egyre inkább hozzáértő, elevenen, igényesen bíráló közönséget is.

Nem lenne teljes azonban ez az összehasonlítás, ha hallgatnánk mai fiataljainknak éppen az összehasonlítás folyamán feltáruó hiányosságáról. Az a tudatos biztonság ugyanis, amiről az előbbieket során beszéltünk, lényegében nem költőink érdeme, hanem a mai társadalom adta lehetőség, még pedig a költő eszmei-művészi munkáját megkönnyítő lehetőség. De a költői kezdeményezésre, az új témák és kifejezés módok szen-

védeyes keresésére ugyanúgy szükség van továbbra is. A mi fiataljainkat viszont valami kényelmesség, valami, a számukra magátólértetődő egyhangúság jellemzi. Nem él bennük az igény arra, hogy a nap mint nap változó új valóság kifejezésére a költői ábrázolásnak is új lehetőségeit, új megoldásait kell keresniök. A huszas évek József Attiláját — mert ebben a vonatkozásban elsősorban ő lehet az összehasonlítás mértéke — a költői keresésnek, a valóságban felmerülő új problémák megfelelő kifejezéséért folytatott küzdelemnek nagy és szép lendülete hevítette; de lényegében ugyanezt mondhatjuk a „Jóság“-antológia fiatal költőjének, Radnóti Miklósnak, további pályájáról is. Az egészséges költői keresésnek és nyugtalanságnak ez a szelleme okvetlenül szükséges ahhoz, hogy nagy, a kort mélyen kifejező líra szülessen. Ne tévessze meg a mi fiataljainkat az, hogy ilyen kivételes helyzetük és lehetőségeik vannak, — költői értelemben harcolniuk és birkózniuk kell ezzel a mai valósággal, küzdeniük az új témákért és keresniük az új kifejezési lehetőségeket.

*

A négy fiatal költő verseit olvasgatva, meglepődéssel vesszük észre, hogy a pártos költői magatartás mennyire vérukké, életelemükké vált. A pártosság számukra nem valami igazolandó, bizonyos időszakonként verseikben megjelenő „külső mozzanat“, szükséges, de nem mélyről átértett „idegen elem“, hanem állandó állapot. Negatíve ezt bizonyítja az is, hogy, talán Biharit kivéve, alig találunk verseik között ú. n. alkalmi költeményt, náluk nem az alkalmi költemények privilégiuma a pártos szellem. Lényegesnek azonban elsősorban azt érezzük, hogy az élet apró mozzanataiban, a mindennapokból merített élményekben él és érvényesül pártos költői szemléletük. Ime, milyen jelentőséget nyer Simon gyönyörű versében egy esteli zápor, a zuhogó eső oly megszokott, oly közönséges ténye:

Eső esik, — kopogtatva
vagdaldózik az ablakra.
Korán van még, hogy aludnék,
de nem hagy a zörgő vendég.

Sustorog a kékítő hajnal,
zeng a zápor nagy haraggal.
Úgy hullik a Rózsadombra,
mintha itt is búza volna.

Úl a gazda most az ágyon,
derül a friss zuhogáson.
Nem alszik e. — dehogyan teszi,
az asszonyt is felébreszti.

Esztergályos, szabó, vájár —
félország az ablaknál áll.
Eső esik, nem alszik a
krumpli, búza, kukorica ...

• Ritka vendég, jó ébresztő,
hallgatjuk, hogy zúg az eső,
úgy, mintha most benne volna
oceppjében az ország gondja ...

Ez az élmény csak mai költő, mai pártos költő élménye lehet. József Attila is írt az esőről, helyesebben, az esővel kapcsolatosan pártos verset: de nála az egyik „Esik“ című versében a „lassudad, országos eső“, egy országos társadalmi körkép megrajzolásának a kerete; oly mindegy volt akkor országos méretekben, hogy áztatja-e az eső, vagy nem, az új termést hordozó földeket, a rajtuk termő kenyér elsősorban az urak, s nem az ország kenyere volt. Most... — nem foglalkoztatnak-e bennünket is — különösen az aszályos múlt év után — hasonló érzések és gondolatok, mint versében a költőt, még akkor is, ha nem a paraszti munka a kenyerünk, az életünk. „Ország gondja“ ez, úgy, ahogyan Simon a versben a „zörgő vendég“, a „ritka vendég“ jelentőségét felnövel. Valóban így szoktuk figyelni az eső kopogását házainkon, a városi kövezeten s a krumplira, búzára, kukoricára... gondolunk, vajjon ott kinn, a földeken is esik-e, s nő-e az ország, a dolgozó emberek gazdagsága, szépül-e, növekszik-e a termés, az új élet, asztalaink jövőndő kincse, fénye? Simon verse nagyszerű példája annak, hogy igényes költő kezén a pártosság és művészség miként erősíti egymást, milyen új költői eredményeket hoz. Az eső kopogását, s isztérgését érzékeltető hangutánzó kifejezések, az első versszak utolsó két sorának belső rímmel is nyomatékosított (van még aludnék-

zörgő vendég) kedvessége, vagy az egész versnek mind szélesebbre táruló szerkezeti és érzelmi hullámzása — mindez szervesen hozzájárul a vers oly közvetlen, oly meggyőző eszmei hatásához.

Ugyanezzel a kedves közvetlenséggel, természetességgel villantja meg az országos, sőt világméretű távlatot, pártos értelmet Simon István az élet más apró tényeiben is. Milyen meggyőző, mennyire az emberi szívhez s a szemhez is szóló a „Szélső házak“ befejező képe és az ebből szervesen kinövő felszólítása, amely a frissen épült, pirosló tetejű házak és a háborús garázdálkodók keze nyomán földig égő városok, falvak egymással ellentétes képe után következik. Ezeket a „piros cseréptetők“-et, „tisza szélső házak“-at szólítja meg: „sorakozatok csak s bátran mutassátok: ti hódítjátok meg végül a világot“. — A gyorsvonaton utazó parasztok között ilyen felkesült ujjongás tölti el a költőt:

Talán sohasem tettek ily utat,
ilyen gyorsan és együtt az egyivásúak.
Ki csak tehénnel, árva lovával kocogott,
élvezi is a szédítő, a remek iramot.

Száguld a gyorsvonat a tájon át,
mögötte hagyva csillogó, páros vasnyomát,
s a kedves intéseket ... Mint elszórt gyöngyöket
kapkodják kint a földéken az üdvözlő kezek ...

(Gyorsvonaton)

Ki tagadhatja, hogy ezekben a versekben, a bennük kifejeződő érzésekben, magartásban pártos szemlélet érvényesül, s hogy erre, éppen erre nagy szükségünk van, mert az élet apró mozzanataiban is megtanít pártosan látni s cselekedni? Sorolhatnánk tovább a hasonló verseket: Simonnál még a „Szólj erdő“, a „Láz“, az „Ami naponta“ című verseket, vagy Eörsi „Éhség“, Könyvtárban“, „Testvériség“, „Kazincbarcikai jegyzetek“ című verseit. Nem hiányzik ez a vonás Csanádi egyébként kisszámú mai verseiben sem (Vázlatok, Rizsföldek, Ilon) s Bihari (versei közül a Tavasz dal, Leszáll a köd, Beszélgetés, Egyetem-város című verseit emelném ki) egészen apró költői karcolatában is mennyi pártos eszmeiség van:

Nevetve kiáltottunk át a partról,
integettek a szovjet katonák
beszédés kárral válaszul. Kanyargón
köztünk csupán a Tisza folydogált.

(A szovjet határon)

Igy válik a népe szívével együttérző költő versében a sokszor megénekelte magyar folyó — a Tisza, a népek közötti testvériség, a szovjet néphez való közelség, barátság jelképévé.

Eppen ezért találjuk furcsának, hogy a költői pártosságnak ilyen eleven, mondhatni, ilyen „aprólékos“ jelenléte mellett szinte alig esik szó magáról a pártról a négy fiatal verseiben. Talán még leginkább Eörsi és Bihari foglalkoznak mai életünk e legfontosabb „témájával“ (Eörsi „Szabadító“, „Anyám“ című és Bihari „József Attilához“, „Lelkévé válni egészen“ s távolabbról a Beloiánnisz elvtárs emlékére írt „Emelt fővel...“ című verse). Simon István a „Hajnali lakodalmások“ című előző kötetében még megörökítette tagjelölt felvételének (Mikor tagjelölt lettem) pillanatát, de ebben a kötetben közvetlenül szót sem ejt a pártról. Ne essék félreértés, mi nem azt kérjük számon, hogy fiatal költőink miért nem írnak ódákat a pártról, vagy a párthoz. Nem kérhetünk mindenáron és mindenkitől ódai szárnyalást, lobogó pátoszt és magas gondolatúságot

— s kétségkívül a pártról énekelni nemcsak így lehet. Sőt az ódai hang, a nyelvtani felsőfokokkal túlterhelt költői beszéd nem is mindig helyes, gyakran frázissá, üres formulává válik, mint például az ódai magasztosság Bihari alábbi versszakában:

Belű a ház, utcává nő a szó ...

— írja városnyi verseit.

Ih'et: a Párt! A szárnyakat adó!

Röpít egész az egekig!

Ezek a sorok — éppen, mert túl általánosak, éppen, mert a költő nem folyamatában állítja elénk, hanem csak megállapítva kijelenti azt az egyébként szép költői gondolatot, hogy számunkra a párt ihletadó erő —, ezek a sorok nem váltanak ki belőlünk megfelelően erőteljes érzelmi hatást.

Amikor tehát a párt költői ábrázolását számonkérjük, elsősorban nem az ódai hang hiányára gondolunk, hanem a *politizáló költői szenvedély* hiányára és olyan új költői lehetőségekre, amellyel mai költőink igen ritkán vagy egyáltalán nem élnek.

Mai életünk állandó kísérője, folyamatosan tapasztalható jelensége a párt jelenléte az emberek életében, a párt gondoskodó, nevelő szerepe a társadalomban. Emberek alakulnak, változnak, fejlődnek, szellemi-politikai növekedésük szinte mindennapos. Fiatal lírikusaink verseiből — s nem sokat számít, hogy többnyire az idősebbekéből sem — nem sokat tudunk meg arról, hogy a párthoz való viszony milyen lényeges jellemzője a mi életünknek; akár egyértelmű, akár problematikus, vagy egyenesen el'enséges legyen ez a viszony.

Korántsem akarjuk költőinktől olyan kérdések megvilágítását követelni — most utólag, amelyeket pártunk új politikai irányvonala fárt fel, hiszen ezek a versek kivétel nélkül előbb keletkeztek. (Bár meg kell mondani, hogy ezeknek a problémáknak, elsősorban a párt és a tömegek kapcsolatának, a kapcsolat átmeneti és helyenkénti meg-lazulásának hangot adni nem utolsó sorban költőink feladata is lett volna!) Ha van is összefüggés — természetesen, hogy van — a pártunk által felszínre hozott új kérdések és az itt szóbanforgó probléma között, a kettő korántsem azonos.

Általában több politikumot, több politikai szenvedélyességet várunk költőinktől. A magyar irodalom nagy költői mind szenvedélyesen politikusok voltak, keresték, igényelték a politikai témákat s költészetük megértésének a magját mindig politikai verseikben találhatjuk. Különös paradoxon — e négy fiatal költő példája azt mutatja —, hogy mintha mai költőinknél e politikai szenvedélyesség alábbhagyott volna. Az előbbieknél során rámutattunk arra, hogy költészetüket elég mélyen, s finoman, természetesen hatja át a pártosság szelleme, — de úgy gondoljuk, ez a tény még csak az elindulást, a helyes kezdetet jelzi. Költőinknek — s különösen fiataljainknak — a mai politikai költészet új területeit, új lehetőségeit kell feltárniuk; lágyabb, finomabb árnyalású verseik mellett — az ilyen versekre is természetesen okvetlenül szükségünk van! — több harcosabb, szenvedélyesebb politikai verset is kell írniuk. Gorkij írja egyik cikkében: „Szocialista országban élünk, ahol van kit szeretni, van kit tisztelni. Nálunk az ember alkotó energiája iránti csodálat érzéséből, az élet szocialista, formáit megteremtő határtalan, kollektív munka iránti tiszteletből, az egész ország do'gozó népének vezére, a világ proletariátusának tanítója: a párt iránti szeretetből kell fakadnia az emberszeretetnek.“ Ennek az érzésnek, ezeknek a problémáknak a mindennapok folyamatában való jelentkezése, a párt és az egyes ember szívének együttes dobbanása, esetleg el'eltérő ritmusa helyet kell, hogy kapjon líránkban is. Csak így lehet igazán pártos, a szocialista humanizmus megszólaltatója ez a líra.

Ebben az összefüggésben kell rámutatnunk fiatal költőink pártosságának másik hiányosságára is. Nemcsak azért érezzük sokszor erőtlennek, szenvedélytelennek költészetük politikumát, mert a legfőbb pozitív erőről, magáról a pártról hallgatnak, hanem azért is, mert nagyon keveset, szinte semmit sem hadakoznak a negatív, a visszahúzó erők ellen. Vannak, akiknek el'enséges a viszonyuk a párthoz, a néphez, gyűlölik a mai életet, — de ezekről a „honárulók“-ról s a tőlük nem sokban különböző Pató Pálokról

édes-kevés szó esik. Eppen Csanádi Imre kötetét olvasva tapasztalhatjuk, hogy míg a felszabadulás előtt nem is egy — hangjában egy kissé József Attila „A kanász“ című versére emlékeztető — remek szatirikus verset írt, mint például „Bíró uram verse“ vagy „Az egyik meg a másik“, addig újabban csak az előbbieknél kevésbé erőteljes „Hírverők és híreik“ című versét írta meg, azt is még 1949-ben. Pedig az érzéseknek és élményeknek erre a körére ma még inkább szükségünk van: a bottladozó s elmaradt embert bíráló, nyesegető szelidebb humortól egészen az életünket fenyegető konok ellenséget marcangoló, leleplező gyilkos gúnyig, szatirikus felháborodásig.

*

Legújabb líráinkban örvedetesen gyarapodik az élsősorban megjelenítő — életkép-, jellemkép-, tájleíró — versek száma. Míg a negyvenes évek végét jobbra a közlő, a közvetlen költői vallomásokat tartalmazó versek túlsúlya jellemezte, ma már egyre inkább kialakul a helyes egyensúly. A megjelenítő típusú versek megfelelő mértékű jelenlétét azért tartjuk igen fontosnak, mert ezek a versek igen alkalmasak arra, hogy a költő életünk sok új jelenségét, sok új oldalát megvilágíthassa, amelyek a közlő jellegű versekben többnyire csak utalásszerűen, egy-egy képben, esetleg jelzőben villanhattak fel, vagy egyáltalában fel sem merülhettek. Így például milyen sokrétű, bonyolult érzésvözetet tár fel Simon Istvánnak ez a sajátosan modern életképe:

Üres és csöndes a faluvég; bárányfelhők
könnyű uszálya tarkál a kék nyári égen.
A hársfa saját részeg illatától megdőlt.
Arnyékában ballag a lúdcsapat fehéren.

Es két pöttöm gyerek: egy fiú és egy lányka,
kezükből sárgán csuhéjból font szatyor lóg,
himbálgatják s figyelve néznek néha hátra;
így mennek felétek szikrázó arany tarlók.

De egyszerre micsoda páni izgalom szállott
lecsapva közéjük, ahogy jöttünket látják;
futkosnak előttünk, habzik a keskeny árok,
nem tudják, lúdjaik-e vagy életük drágább...

S míg elporzik közöttük dudálva, előzve
pár pillanat alatt surranó autónk,
én nem tudom, miért, de szemembe futott
újra a régi izgalom forró gyermeki könnye.

(Csöndes faluvég)

Milyen nehezen kifejezhető és mennyivel kevésbé művészi lenne ez a mondanivaló, ha megjelenítő kép helyett közvetlenül maga a költő akarná elmondani a versben rejlő érzések szövevényét: a gyermekkori emléket s az arra emlékeztető mai képet, a két kis gyermek riadalmát, s a költő régi izgalmát — és azt, hogy a hajdani kis parasztyerek most auton suhanhat a még sokban régi, de már az ő szeméjében is megmutakozó új falvakon át stb., stb. Így — az életképben — fantáziánkat szabadítja fel, termékenyíti meg: közvetlenül és erőteljesen tudjuk átélni azt, amit mond.

Hasonlóképpen hatalmasabbnak, megrázóbbnak érezzük a felszabadulás élményét, sokrétűbb érzelmi visszhangot kelt bennünk a szovjet hadsereg felszabadító tette Csanádi „Csillag a homlokukon“ című verse nyomán, mintha a költő közvetlenül méltatná mindazt, ami akkor történt. A verset csak részleteiben, nem egészében idézzük:

Jöttek csak lefelé,
Jöttek, völgynek le, csomókban,
mint munkába menet
egy-egy banda legény, olyan
békésen, lassú-nyugodtan,
lagytól komoran,
s igazuk tudatában. —

jöttek, mint kik azóta
nyugvást és pihenést
nem lelnek, — puszta göröngyön
háltak s havon és sáron, ahol éppen
meglepte őket az álom,
s jöttek, jöttek csak,

.....
.....
.....

törtek konok arccal előre,
hajtották a gyűlölt
idegent, földjük taposóját,
a lángot, a vért fölledzött —

jöttek, — vas-színűen
a decemberi éj hidegétől,
alvatlan; jöttek az út
közepén, jöttek le a dombon,
csillag a homlokukon, —
s hajnal-mosolyával
a komorló égre mögöttük
új korszak fénye derengett ...

(Csillag a homlokukon ... —1953. április 4.)

De nincs itt szükség további bizonyításra s úgy érezzük arra sem, hogy a kérdés másik oldalát vizsgálva, az ú. n. köztől forma érdemét, jelentőségét hangsúlyozzuk. Mind a közlésnek, mind a megjelenítésnek megvan a maga jelentősége a költői kifejezésben.

A magyar lírának gazdag hagyományai vannak a tájleíró költészet terén. A hazai tájak költői leírásának eszmei jelentőségét, nagy szerepüket a hazafias érzések felébresztésében éppen Petőfi költői munkássága példázza. Mai líránknak ezen a területen van az egyik legnagyobb elmaradása. Nem arról van szó, hogy mai költőink nem írnak tájverseket, hanem arról, hogy ezek a mai tájversek nem tudják megszólaltatni a mai ember tájélményét, hogy nem elég konkrétak, hogy ezekből a tájképekből nem ismerünk rá hazánk egy-egy jellegzetes tájrészletére. Mind a négy költőnek vannak szép számmal tájleíró versei, de ezekben a versekben a természetnek többnyire olyan képeivel találkozunk, amelyek, ha itt-ott nem szerepelne egy-egy földrajzi név, a világ bármely pontján megállanának helyüket. Önmagában még az a tény, hogy fűről, fáról, virágokról, patakról, vagy más egyéb természeti jelenségekről írunk, nem teheti konkrétá a természeti képet. Ugy véljük, hogy ezeknek a tájverseknek elvontsága a mi fiatal költőink természetábrázolási módszerének helytelenségéből adódik. Tájverseik többnyire inkább a „Nyugat“ impresszionista költőinek természetleíró verseihez állanak közelebb, mint akár Petőfi, akár a késői Juhász Gyula vagy József Attila ilyen jellegű verseihez. Még leginkább Eörsi „Vonatablakból“ vagy Csanádi „Rizsföldek“ című versében érezzük ezt a konkrétásra való törekvést. Pedig, például, Eörsi nem tesz többet, mint összehasonlítja a lengyelországi és a hazai tehének színét, de képe nyomán magunk előtt látjuk a barnásan tarkálló, legeletgető teheneket az alföldi mezőkön Költőinktől azt várjuk, hogy

úgy szólaltassák meg a mai tájat, a mai emberek természetelményét, ahogyan alföldi verseiben Petőfi — élő volt az a táj, s benne rezgett a negyvennyolc előtti torradalma-sodó élet egész hangulata —, vagy ahogyan a „Holt vidék”-ben a Duna—Tisza köze letarolt vidékét, de ugyanakkor a Horthy-korszak egész nyomott levegőjét is, József Attila. Külön hiányoljuk még a város, a városok sürgő-forgó életének rajzát, azt, hogy ne csak egy-egy nagy építkezéshez való kiruccanásukkor szerzett élményeiket, hanem a városok életének mindennapjait, a „a városi tájakat” is megénekeik.

Sokkal fejlettebbek fiatal költőink — legalábbis ez a négy fiatal — az életképek ábrázolása terén. Az életképnek ma talán egész költészetünkben Simon István az egyik legnagyobb mestere, mind a mult megelevenítésében (az előző kötetében megjelent „Petőfi Aranyéknál” című kiemelkedően művészi versére gondolunk), mind pedig a mai élet jellemző képeinek ábrázolásában (Csöndes faluvég, Menyasszony, Prométheus fia, Ballagó ácsok). De igen szépen és a mai élet jellemző mozzanatait mutatják meg Eörsi a „Csendfelelős”, Biciklista a villamoson” vagy Csanádi „Ilon” című versei.

A mai életkép- és jellemképköltészet terén helyes és jó kezdeményezésnek érezzük Simon és Eörsi törekvéseit, akik a munka pillanatait, a dolgozó embert a munka folyamatában igyekeznek megragadni és ábrázolni. Feledhetetlenül szép a gyakorlótanítást végző Mártáról, a kis menyasszonyról írt Simon-vers, s igen erőteljes „Ballagó ácsok” című verse is. Kár, hogy ez utóbbiban egy kissé mitizálja, éppen halálba tűnésük mozzanatában nagyítja fel a két ács alakját. A leginkább sokatígérő kezdeményezés Eörsié, aki saját munkáját jeleníti meg életképben. Eörsi abban az irányban keres, tapogat, ahol mi az előbbieknél során a pártos költészetnek új lehetőségeit véltük felfedezni: a mindennapi munka területén, ahol a párt is mindennapi segítséget ad. Eörsi a tanári munka, a nevelői munka nagy felelősségét hangsúlyozza ebben az egyszerű, de súlyos jelentőségű kis képben:

Egy-két nap múlva tanítok... oly boldog
lennék, de egy kicsikét félek;
érettségizőknek kell magyaráznom,
és attól tartok, még nem vagyok érett.

Rámszegeződnek majd makacs, kíváncsi,
a titkok nyitját kutató szemek,
hogy ne térüljenek, ne lobbanjanak ki
onotán, ezért én felelek!

(Tanítás előtt ...)

*

Egész röviden foglalkoznunk kell a négy fiatal költő szerelmi költészetével is, mert igen érdekes és sajátos vonásokat figyelhetünk meg szerelmes verseikben. Szinte találmokra választva mindegyiküktől egy-egy részletet, így zengenek a mai fiatalok a szerelemről.

Simon szerelme „termő nyaráról” írva így beszél annak távlatairól, jövőendő gyermekére is gondolva mindjárt:

Csak így élhetek magamnál tovább, így
vihetjük ketten tovább az időt,
mi nyomunkban majd akkor is hullámszik,
ha belőlünk már végleg megszökött.

(Csak így élhetek)

Bihari Sándor verseiből a szerelem meghitt embersége árad:

De bennem, mint kelő szivárvány,
meleg sugárban föllobog
az érzés, hogy bármerre jársz már,
legszebb gondolatod vagyok.

(Szivárvány)

Eörsi a családi élet meleg bensőségéről ír:

Hazamegyek, alszik feleségem,
elámuló nagy örömmel nézem,
égő arca fehér takaróból
kiragyo, mint piros alma hóból.

Ölbekúszó nyájas nyugodalom,
teljen veled csordultig ma dalom,
lassabban, ti csillagok az égen,
no riadjon föl a feleségem.

(Alszik...)

Csanádi pedig a gyermekes apa boldogságát, s itt idézendő versében pedig a beteg gyermek feletti aggodalmát szövegeztette meg:

Hess, hess, rossz vitéz,
hordd innen magad,
nem szánták neked
ezt a kisleányt.

Gyógyulj meg hamar
bágyadt kisleány,
tűzdd ki víg jelűl
meleg mosolyod.

(Beteg fiúcska)

Nem véletlenül, vagy kedvtelésből idéztünk mindegyiküktől egy-egy részletet, s idézhetnénk és említhetnénk még számos versüket, — mert úgy hisszük, hogy ezek a példák világosan megmutatják azt az új mozzanatot, ami a mai szerelmi líra elsőséges jellemzője. Nem hiányzik ezekből a versekből a szenvedélyes szerelmi lobogás, s az érzékek fellobbanó tüze sem, de ami a lényeg bennük, az elsősorban a szerelmi kapcsolatot humanizmusa, az emberi élet társ megtalálásának igénye és öröme, a családi élet szépségének és életet építő érzéseinek szocialista patosza.

Fejlődhet-e tovább, találhat-e új problémákat ez a szépen kibontakozó új szerelmi-családi költészet, amely Benjámint „Hajnali karének“-ével, Kónya családi verseivel, s fiataljaink egyre erősödő szerelmi költészetével együtt máris jelentős értéke mai líránknak? Talán éppen azt kellene még megmutatniok és művészien ábrázolniok lírikusainknak, ami a mai ember szerelmében, családi életében a leginkább új: a két ember egymást nevelgető, egymást tudatosan segítő, formáló közösséget, azt a szépséget, ami a kommunista ember szerelmét társadalmi erővé, életet gazdagító energiává teszi. Valahol ott kellene keresnünk ennek az útját, ahol **Eörsi István** pedzi „Kedvesemről, kedvesemnek“ című versében.

*

Erdekes volna még a négy fiatal költészetének művészi sajátosságairól, költői technikájuk problémáiról, általában mai fiatal költőink kifejezésbeli készségéről és formakincséről is írni. Az adott keretek között azonban ezt most semmiképpen sem végezhetjük el.

Formai biztonság, költői tudás tekintetében jelentősen kimagaslik a fiatal költői nemzedékből Simon István s a már lényegében érett, csak eddig ismeretlen Csanádi Imre. Formai, technikai fogyatékoságokat csak Biharinál találunk, akinek még sokat kell tanulnia, sokat kell bibelődnie a költői mesterség tudományával, gyakorlatával. A tehetséges fiatal költőnek — négyük közül a legfiatalabbnak — már csak azért is érdemes tanulnia, mert első kötetének számos olyan értéke van, ezeket ugyan a tanulmány keretében nem tudunk kitérni, amely a jövőben szép fejlődést ígér.

E keretek nem alkalmasak arra, hogy a költői megformálás különböző részletkérdéseit érintsük, csupán egy lényeges és szembevetendő mozzanatra akarjuk felhívni a figyelmet, amire e tanulmány elején más összefüggésben már utaltunk. Nemcsak tematikai tekintetben jellemző ugyanis bizonyos egyhelyben topogás fiatal költőinkre, hanem formailag is. Ennek talán legjellemzőbb és a tárgyalt anyagon belül is megnyilatkozó mutatója az a feltűnő különbség, ami Csanádi Imre felszabadulás előtti verseinek formai gazdagsága és mind az ő felszabadulás utáni, mind a többiek verseinek formai egyhangúsága között fennáll. Sokkal merészebben kell élniök fiatal lírikusainknak a magyar költészet gazdag formakincsével, formai lehetőségeinek variációival, általában bátrabban, kezdeményezőbbben kell a megszokott és leggyakoribb ritmikái és formai képletek

mellett az újabban háttérbe szorult klasszikus versformákat is használniak. Ez nemcsak kifejezőmódjukat teszi gazdagabbá, de költészetük mondanivalója szempontjából is új lehetőségeket ad.

*

A négy költő néhány értékes tulajdonságát és néhány hiányosságát látogatva-méregelve végülis összegezően megállapíthatjuk: jelentős és a nagy magyar lírai hagyomány méltó folytatására képes ifjú költőnemzedék nőtt fel, amely komoly munkái, harcok költői bátorsággal, egyre emelkedőbb kommunista öntudattal líránk új felvilágzásának megteremtője lehet.

KOCZKÁS SÁNDOR

A FRANCIA NÉP NAGY NEMZETI ÉPOSZA

A szürrealista Aragon 1930-ban, érdekes utazás reményében indul el a harkovi nemzetközi írókongresszusra. A szovjet társadalmi rend hihetetlen emberformáló ereje láttán rádöbben a szürrealista irodalom embertelenségére; most már az igaz lelkiismeretű író bátorságával szembe mer nézni művészelének alapvető ellentmondásával, „hogy a tényeknek más logikája van, mint saját elszigetelt gondolatvilágának ... hogy rendőrség létezik, az ágyúk torka a munkásokra mered és a fasizmus már győzött néhány országban.“ Átlát a „szürrealizmus a forradalom szolgálatában“ irányzat hazugságán, 1934-ben pedig a szovjet írók első kongresszusán már a fasizmus ellen küzdő francia tömegek küldötteként beszél Gorkij és Solohov előtt országai problémáiról.

Es 1933-ban kezd bele a *Monde Réel* (*Való Világ*) ciklus megírásába.

1.

A ciklus első kötetében a „*Bázeli Harangok*“-ban három, látszólag elszigetelt asszonyi sorsról ír. Diane alakjával a nagyburzsoa család hínárjából, az erkölcsstelenség legmélyéről indul; az előkelő társaság férjtől szeretőig röppenő ragadozóján keresztül kíméletlen gúnnyal ízekre boncolja a balkáni háborúkban érdekelt, rendőrséggel és kémszolgálattal kapcsolatot tartó fináncoligarchia nagyvilági életét. Aragon nem leíró módon kívülről ábrázol, szereplőit cselekedeteiken keresztül, parazitizmusukat és cinizmusukat kidomborítva *belülről* leplezi le. Ennek az ábrázolási módnak sajátos stíláriis kifejeződése a szabad függő beszéd, amely annyira közvetlenül folytatja még a külső leírásban is a belső gondolati tartalmat. — Catherine, a cári Oroszországból emigrált orosz lány ki akar törni céltalan, szertefoszló életéből, de mivel sorsának tragédiáját a férfi és nő kibékíthetetlen küzdelmében látja, csak „az anarchisták gyülekezetéig“ érkezik el. — Végül Aragon távolról, pusztán néhány oldalon, a bázeli katedrális békeharangjainak hazug csengésében felvillantja Klara Zetkin nagyszerű egyéniségét, aki választ ad az előbbi két nő élet izgató kérdésére és kitárja a regényt szélesebb, szebb távlatok felé; Aragon, Klara, az új szocialista női ideál nevében tagadja meg Diane-t és Catherine-t.

A nagyburzsoázia mindennapi életének rajza egyre mélyül Aragon további regényeiben. Az „*Uri negyedek*“ cselekménye bűnügyi történetbe torkollik, melynek fényében még jobban kifakadnak a burzsoa társadalmi rend fekélyei. A bűnügy elválaszthatatlanul a fináncoligarchia intrikáihoz kapcsolódik.

Az „*Omnibus utasai*“ a polgári individualizmus válságának, egyéni megsemmisülésbe és a nemzet tragédiájába vezető útjának regénye. A kritika még élesebbé válik; a hamisan választott életút teljes morális és fizikai megsemmisülésbe visz, a fizikai vég minden undorával, groteskségével és szégyenével. Marcadier tanárnak egy fél élet kellet ahhoz, hogy az emberi viszonyok hazugsága mögött felfedezze a pénz kapcsolatait. Azonban ahelyett, hogy a pénz eseteit meglátva igazibb, emberibb életet kezdene. — a pénz világának válik rabjává, szabadságát a pénzben, a pénz által próbálja megtalálni, miközben épp a pénz köti a lehető legszorosabban a polgári társadalom hazugságához.